

ALI DEKLICE RES BEREJO BOLJE OD DEČKOV? DA, RAZEN KADAR NE.

Do Girls Really Read Better than Boys? Yes, Except When They Don't.

IZVLEČEK

Deklice imajo v mednarodnih raziskavah znanja IEA PIRLS v povprečju višje bralne dosežke od dečkov. To pomeni, da je povprečni bralni dosežek vseh deklic višji od povprečnega bralnega dosežka vseh dečkov. Poenostavljeno radi rečemo, da deklice berejo bolje od dečkov. Toda katere deklice? Trditev velja za vse države, ki so vključene v mednarodne primerjalne raziskave znanja, saj v nobeni državi dečki niso boljši od deklic. Toda kjer so visoko deklice, so visoko tudi dečki. Razlike med dosežki spolov so po državah različni, toda nikjer ni tako, da bi bile deklice visoko, dečki pa nizko.

V članku bomo izpostavili primer dečkov, ki imajo višji bralni dosežek od deklic. V skupini otrok, kjer otroci in starši navajajo, da imajo doma več kot 200 knjig (najvišja kategorija), so bili dečki, katerih starši so se strinjali ali zelo strinjali s trditvijo, da šola opravlja dobro delo pri opismenjevanju njihovih otrok, veliko boljši bralci od deklic, katerih starši so menili enako. Če bi želeli sistematično zvišati bralno pismenost vseh dečkov, bi se na podlagi zbranih podatkov morali resno vprašati: Na čigav račun bi to počeli?

Ključne besede: razlike v branju med spoloma, dejavniki doma, šolski dejavniki, predsodki

ABSTRACT

In the international reading literacy studies IEA PIRLS, girls have, on average, higher reading achievement scores than boys, which means that the average reading achievement score of all the girls is higher than the average reading achievement score of all the boys. Put simply, girls read better than boys. But which girls? The statement might be true of all the countries involved in the international comparative reading literacy studies: in no country have boys achieved higher scores than girls. However, where the girls have scored high, so have the boys. The differences between the achievements of both genders vary by country, but nowhere have the girls scored high and the boys low.

The article will show an example of boys with higher reading achievement scores than girls. In the group in which both children and parents claimed that they had more than 200 books at home (the highest category), the boys whose parents agreed or strongly agreed that the school taught their children literacy effectively were much better readers than the girls whose parents were of the same opinion. If we wanted to systematically improve the reading literacy of all the boys, the question based on the collected data would thus have to be 'At whose expense?'

Keywords: gender differences in reading, home factors, school factors, prejudices

UVOD

O pismenosti desetletnih otrok v Sloveniji in svetu nasploh zahvaljujoč Mednarodni raziskavi bralne pismenosti, v kateri je Slovenija sodelovala v letih 2001, 2006, 2011 in 2016, vemo kar veliko. Najbolj znan podatek raziskave za Slovenijo je, da bralna pismenost vseskozi raste: desetletniki so v času od prvega do četrtega zajema (torej v 15 letih) napredovali za 41 točk (Mullis idr., 2017), kar pomeni razliko enega leta. Za primer: če bi v raziskavi sodelovali eno leto starejši otroci v eno leto višjem razredu, bi imeli približno 40 točk višji bralni dosežek. To vemo, ker nekatere države v raziskavi sodelujejo z dvema populacijama.

V letu 2001 so v raziskavi sodelovali desetletniki, ki so obiskovali 3. razred (osemletke). V letu 2006 so približno polovico vzorca predstavljali četrtošolci v devetletki, drugo polovico pa zadnja generacija tretješolcev v osemletki. V letu 2011 je bila vzorčena populacija v celoti iz 4. razreda. Ves čas je bila povprečna starost otrok (ne glede na to, ali so bili osem- ali devetletkarji) 9,8 oziroma 9,9 leta. Tudi v letu 2016 so bili vsi otroci četrtošolci. Vemo torej, da populacije napredujejo z velikimi koraki in da je vsaka naslednja bolj pismena od prejšnje.

Vemo tudi, da vse skupine otrok niso enako opismenjene. V Sloveniji v oči bodejo zlasti velike razlike med socialno-

-ekonomskimi skupinami, ki so lahko velike tudi do 100 točk. Šolarji v osrednji Sloveniji so bistveno bolj bralno pismeni kot večina drugih šolarjev v Sloveniji (z izjemo Gorenjske in severne Primorske, ki pa nista statistično značilno boljši od vseh preostalih regij). Otroci, ki obiskujejo glasbeno šolo, so boljši bralci od otrok, ki je ne obiskujejo (Doupona in Leskošek, 2011).

Kako je možno, da vsem razlikam navkljub največ zanimanja požanjejo razlike med dečki in deklicami, ki so, kot bomo videli v nadaljevanju, relativno majhne? Poleg tega je spol poleg starosti otroka edina spremenljivka, ki je praktično nespremenljiva? Izobrazba staršev, število knjig doma, dohodek družine, lokacija šole, ki jo obiskuje otrok, itd. so vse spremenljivke, ki so zelo povezane z dosežkom in vse so dojemljive za spremembe. Družbeni interes pa ostaja pri spremenljivki »spol«, in to ne pri družbenem, ampak biološkem spolu.

PODATKI O BRALNI PISMENOSTI DEČKOV IN DEKLIC

Omenili smo velik napredek slovenskih šolarjev v zadnjih petnajstih letih. Tudi če pogledamo rezultate posamezno po spolu, vidimo, da dečki in deklice napredujejo enakomerno, se pravi, ko se izboljša bralna pismenost enega spola se enako izboljša pismenost drugega spola. Razlika med dosežkoma spolov se niti ne zmanjšuje niti se ne povečuje. Razlika v bralnih dosežkih glede na spol je statistično pomembna vendar približno konstantna (ne glede na razliko v točkah se razlika ne povečuje statistično pomembno). Razlika med dosežki bralne pismenosti dečkov (533 točk v letu 2016) in deklic (552 točk v letu 2016) znaša 19 točk, kar pomeni slabo petino standardnega odklona. Z drugimi besedami, dosežek dečkov je danes tam, kjer so bile deklice leta 2006. Če se bo raven pismenosti še naprej zviševala z istim tempom, bodo dečki čez deset let v povprečju na isti bralni ravni, kot so danes deklice. Pri tem je nujno omeniti, da je variabilnost znotraj skupine dečkov in znotraj skupine deklic mnogo večja od razlike med skupinama. V vseh državah, ki so sodelovale v PIRLS 2016, so imele deklice pomembno višji bralni dosežek. Razlika ni bila statistično značilna le v Macau in na Portugalskem (Mullis idr., 2017). Pomembno je, da so dosežki obeh spolov med seboj usklajeni, kar pomeni, da v državi, kjer so primerjalno z vrstniki iz drugih držav visoko uvrščene deklice, so primerjalno z vrstniki v drugih državah visoko uvrščeni tudi dečki. Ni držav, kjer bi bile deklice uvrščene visoko, dečki pa nizko. Razen majhnih razlik se povsod v Evropi trenda bralnih dosežkov po spolu gibljeta skupaj. Na daljše časovno obdobje vidimo, da hkrati ko napredujejo deklice, napredujejo tudi dečki. Kjer so bile razlike minimalne, so se v posameznih obdobjih lahko tudi povečale, vendar ne tako zelo, da bi bil dosežek deklic glede na preostale države visok, dosežek dečkov pa nizek. Ker so razlike med spoloma majhne, je vsaka sprememba razlik opazna, toda tudi če se razlika v petletnem ciklu z 10 točk poveča na 20 (in je torej

stoodstotna), razlike v vsebinskem smislu ni. Zakaj so torej razlike med spoloma tako vabljive in zakaj se razlikam med različnimi drugimi skupinami vsaj v praksi posvečamo relativno malo? Dodatno zadrego nam ponuja razmislek, da med spoloma ne moremo najti razlik, ki bi do razlik v dosežku vodile samo prek biološkega spola. Če hočemo najti rešitev, jo moramo iskati kvečjemu v družbenem spolu (gender), saj iz podatkov raziskav PIRLS vidimo, da deklice raje berejo od dečkov. Ker tisti, ki raje berejo, več berejo in tako krepijo svojo bralno izkušnjo, s tem pa višajo svojo bralno sposobnost ter bralni dosežek in potem spet raje posegajo po knjigah in drugem čtivu, se vrtimo v spirali, v katero je treba nekje vstopiti ter učence in učenke primerno vzbuditi, da se bodo počutili nagovorjene k branju. Ali je treba dečke nagovarjati drugače kot deklice? Če da, ali nismo potem v nevarnosti, da bomo to naredili na račun deklic? Res je med dečki kar 5,9 % takih, ki ne dosežajo najnižjega mednarodnega mejnika (400 točk), določenega v raziskavi PIRLS, in 17,7 % takih, ki imajo bralni dosežek med 400 in 475 točkami, kar je srednji

mednarodni mejnik, ki ne označuje bralne ravni, primerne za samostojno učenje iz učbenikov (ta nastopi šele pri naslednjem, višjem mednarodnem mejniku, ki je pri 550 točkah). Toda tudi med deklicami je 2,8 % takih, ki ne dosežajo najnižjega mednarodnega mejnika, in 13,4 % takih, ki so med nižjim in srednjim mednarodnim mejnikom (torej med 400 in 475 točkami). Vsi ti otroci so v rizični skupini, kjer njihovo znanje ne zadošča za samostojno pridobivanje znanja s pomočjo branja. Če bi ukrepe za zvišanje bralne ravni usmerili primarno k dečkom, bi tvegali, da tudi 16,2 % deklic ostane brez za življenje prepotrebne bralne veščine. Pri najboljših bralcih vidimo, da je med dečki 32 % takih, ki dosežejo višji, vendar ne najvišjega mednarodnega mejnika (med deklicami je takih 34,9 %), najvišji mejnik pa doseže 6,3 % dečkov in 9,8 % deklic (Mullis idr., 2017).

PRIMER: OTROCI, KATERIH STARŠIH MENIJO, DA ZARADI DOBREGA DELA ŠOLE NJIHOV OTROK NAPREDUJE V BRANJU

Povprečne šole v Sloveniji ni. Šole se razlikujejo po objektivnih kazalnikih, pa tudi po dojemanju otrok in staršev, kako dobro šola opravlja svoje delo. Šole se zaradi okolja, v katerem se nahajajo, razlikujejo tudi po objektivnih možnostih, ki jim ne glede na predpisane vsebine v kurikulumu določajo razpon možnosti izvedbe. Šola, v katero se všolajo otroci z bogatim besediščem, ima lažje delo pri opismenjevanju kot šola, kjer otroci poznajo malo besed. Besede niso toliko pomembne kot koncepti, ki stojijo za njimi. Otrok, ki pozna veliko konceptov, jih bo lahko kmalu poimenoval v različnih jezikih, medtem ko otrok s slabim poznavanjem konceptov (se pravi skromnim znanjem) ne bo zmožeg ustrezno poimenoovati stvari niti v slovenščini.

“

Rad berem

domišljajske knjige, ki govorijo o zmajih, čarovniji in mitologiji. Po navadi berem, ko imam prost čas, med odmori (če imam knjigo). Iz knjig veliko spoznam, širi se mi besedni zaklad. Drugače pa berem učbenike in priročnike. Doma mi nihče več ne bere, nam pa razredničarka bere v angleščini.

Maksimiljan, 11 let

”

Šole imajo predpisano enako število kulturnih, tehničnih, športnih in naravoslovnih dni, vendar so razlike v izvedbi velike. Medtem ko lahko šolarji iz Ljubljane v času svojega obveznega šolanja obišejo vse pomembne kulturne institucije v državi (ni toliko pomembno, ali obišejo SNG Dramo v Ljubljani ali Mariboru) tako rekoč brezplačno, pa morajo šole iz zaledja veliko prispevati že za prevoz. Ljubljanske in mariborske šole izvajajo športne dni po vsej Sloveniji, večkrat v času posameznega otroka organizirajo šole v naravi itd. Razlike v izvedbi pouka se dogajajo teden za tednom ter leto za letom in tako pomembno prispevajo k razlikam v znanju in posledično v bralni pismenosti. Izkusiti pravo predstavo v Cankarjevem domu ni enako kot izkusiti predstavo gostujoče gledališke skupine v domačem kraju. Razlika je tudi v tem, da otrok, ki obiše Cankarjev dom, tudi kot odrasel ve, da je to nekaj, kar pripada tudi njemu, otrok, ki te izkušnje nima, pa se bo zanjo tudi kot odrasel mnogo težje odločil. Kako bosta oba kasneje znotraj svojih življenjskih stilov ravnala s svojimi otroki?

Starši so s šolo svojih otrok različno zadovoljni. V raziskavi PIRLS 2011, v kateri je sodelovalo 4433 učenk in učencev iz 243 razredov in 195 šol (Doupona Horvat, 2012), so starši izpolnjevali vprašalnik, v katerem so odgovarjali na vprašanja o družinskih aktivnostih z otrokom pred vstopom v šolo, na vprašanja o otrokovi šoli, o družinskih socialno-ekonomskih razmerah (npr. o izobrazbi in številu knjig, pričakovanih glede otrokove izobrazbe). Ena od trditev, na katero so starši odgovarjali, kako močno se strinjajo oz. ne strinjajo z njo, se je glasila: Zaradi dobrega dela šole moj otrok napreduje v branju (kategorije: zelo se strinjam, strinjam se, ne strinjam se, sploh se ne strinjam).

Razlika v povprečnem dosežku bralne pismenosti med dečki in deklicami je bila leta 2011 19 točk v prid deklic. Med otroki, katerih starši niso bili preveč zadovoljni s poučevanjem branja v šoli (se pravi, da so na trditve »Zaradi dobrega dela šole moj otrok napreduje v branju« odgovorili z »ne strinjam se« oziroma »sploh se ne strinjam«), so imele deklice višji rezultat tako v kategoriji otrok, ki so imeli doma do 200 knjig (deklice 519 točk, dečki 499 točk), kot tudi v kategoriji otrok, kjer so imeli doma več kot 200 knjig (deklice 558 točk, dečki 536 točk).

Razlike med bralnimi dosežki dečkov in deklic pa se začnejo obnašati drugače, ko pogledamo skupino otrok, katerih starši se s trditvijo »Zaradi dobrega dela šole moj otrok napreduje v branju« strinjajo ali zelo strinjajo. Če imajo otroci doma do 200 knjig, potem so deklice še vedno nekoliko boljše od dečkov (bralni dosežek deklic v tej skupini je 511 točk, dečkov pa 495 točk). Razmerje pa se popolnoma spremeni, ko pogledamo skupino otrok, ki ima doma več kot 200 knjig. V tej skupini je dosežek deklic 539 točk, dosežek dečkov pa 558 točk, kar pomeni, da so dosežki dečkov 19 točk višji od dosežkov deklic (Doupona in Wendt, 2015). Razlika je statistično pomembna. Na tem mestu moramo seveda posebej opozoriti, da sama statistična razlika še ne pomeni, da se nekaj dejansko dogaja, nas pa napoti k razmisleku in nadaljnemu raziskovanju pojava. Statistično je nedvoumno, da je razlika velika in pomembna, naša

zadrega pri interpretaciji je bolj ideološka, saj z rezultatom posegamo na področje, kjer so družbena pričakovanja in predsodki tako trdni, da bi bilo potrebno veliko število raziskav in izračunov, da bi družbena verjetja vsaj zamajali. Interpretirati, zakaj je rezultat tak, kot je, je zaradi drugih rezultatov in družbenih pričakovanj težko. Morda pa nam ravno ta rezultat pove, da razlike med dvema skupinama nikoli niso enoznačne in da je zelo težko izpeljati kakršne koli sklepe in priporočila, ki bi temeljili izključno na razliki med povprečnimi dosežki deklic in dečkov.

Nekaj rezultatov izračunov vseeno lahko strnemo v naslednjih točkah.

Bralni dosežek kot funkcija spola, števila knjig, ki jih imajo učenke in učenci doma, in spremenljivka dojemanja kakovosti bralnega pouka s strani staršev in medsebojnih interakcij teh treh spremenljivk nam pokaže, da sta med temi tremi spremenljivkami le dva kazalnika bralnega dosežka, in sicer: število knjig, ki je v prid učenkam in učencem, ki poročajo, da imajo doma več kot 200 knjig ($\beta = 34,0$, $p < 0,001$), in spol, ki je v prid dekletom ($\beta = 18,0$, $p < 0,001$).

Čeprav dojemanje kakovosti pouka s strani staršev v osnovi ni pomemben napovednik bralnega dosežka, to postane v interakciji s socialno-ekonomskim statusom in spolom otroka. Otroci, katerih starši dojemajo delo šole kot dobro ali zelo dobro in imajo doma več kot 200 knjig, so od sošolcev boljši za 27 točk. Toda to velja samo za dečke. Statistično pomembna in velika razlika nastane pri kombinaciji spremenljivk spol*število knjig*dojemanje kakovosti bralnega pouka. Tu dečki iz najpremožnejših družin (z več kot 200 knjigami doma) in kjer starši menijo, da zaradi dobrega dela šole njihov otrok napreduje v branju ($\beta = 42,0$, $p < 0,05$), močno prekašajo deklice v bralnem dosežku. To razmerje se ohrani tudi potem, ko model preverimo z otrokovo sposobnostjo branja pred šolo in izobraževalnimi aspiracijami staršev (glede izobrazbe, ki jo pričakujejo od svojega otroka).

Na splošno podatki, zbrani z raziskavami PIRLS, ne kažejo, da bi bile šole v Sloveniji učinkovitejše pri izobraževanju dečkov ali deklic. Na splošno rezultati PIRLS kažejo, da so bralni dosežki otrok rezultat družinskih in šolskih dejavnikov, pri čemer dejavniki družinskega okolja bolj vplivajo na dosežke kot dejavniki šole. Če rečemo, da so dejavniki doma veliko bolj povezani z bralnimi dosežki kot šolski dejavniki, s tem ne ponujamo interpretacije, da so domači dejavniki pomembnejši ali da je dejansko dom tisti, kjer bi se morali otroci naučiti brati. Gre le za statistični izračun: šolski dejavniki prispevajo premajhen delež k dosežku, če ga primerjamo z domačimi dejavniki. To ne pomeni, da šolski dejavniki ne bi mogli prispevati več: ravno nasprotno, če bi šola okrepila svoj vpliv na izobraževanje otrok, bi domači dejavniki postali veliko manj pomembni.

Toda zakaj so rezultati pri skupini otrok, kjer imajo doma veliko knjig (torej visoki SES-dejavniki) in kjer starši menijo, da zaradi dobrega dela šole njihov otrok napreduje v branju, taki kot so?

“ Rada berem

knjige, ki govorijo o princesah in kraljevskem življenju. Berem, ker mi je to zabavno, ker ob branju bogatim svoj besedni zaklad – in pred spanjem, da se umirim. Včasih berem tudi svojima dvema bratema, včasih pa nam kaj prebere učiteljica v šoli.

Lara, 12 let

Možnih je več razlag:

Raziskave v Nemčiji so na primer pokazale, da starši dečkov više ocenjujejo bralne sposobnosti svojega otroka, tudi kadar te sposobnosti preverjamo z objektivnimi kazalniki (Steinmayr in Spinath, 2009). Socialno-ekonomsko privilegirani starši dečkov so morda bolj selektivni pri izbiri šol in bolj aktivno vpleteni v proces pridobivanja izobrazbe za svojega otroka, kadar je ta deček. Ali to v podobni meri kot v Nemčiji velja tudi v Sloveniji, ne moremo reči na pamet.

Možno je tudi, da je splošno verjetje, da so deklice boljše v branju od dečkov, pomemben dejavnik pri ocenjevanju učiteljev. To pomeni, da morda dečka ocenijo bolje oziroma ga dojemajo kot boljšega bralca pri enako kakovostnem branju kot deklico in tako aktivneje podpirajo razvoj njegovega potenciala. Raziskave nadarjenih učencev (Robinson in Noble, 1991; Tannenbaum, 1983) so denimo pokazale, da nadarjene deklice pogosto skrivajo svoj potencial, da bi bile v družbi bolje sprejete. Morda imajo dečki, ki dosegajo boljše rezultate, boljše strategije (na primer motenje pouka) in si tako zagotovijo posebno pozornost in podporo učiteljev, medtem ko moteče deklice učitelji dojemajo drugače in z njimi tudi drugače ravnajo. Naš namen ni trditi, da dejansko je tako, saj v Sloveniji preprosto nimamo študij, ki bi opisovale, kako učitelji ravnajo z dečki in deklicami. Rezultati obrnjenih oziroma nepričakovanih rezultatov pa nam vseeno kažejo na možnost, da ni vse tako, kot bi radi verjeli, da je.

SKLEP

Raziskave PIRLS kažejo, da so v povprečju deklice boljše bralke od dečkov, toda to velja le za povprečja. V grobem lahko rečemo, da je med najboljšimi bralci (torej tistimi, ki dosegajo najvišji mednarodni mejnik) več deklic, med najslabšimi bralci (tistimi, ki ne dosegajo najnižjega ali nižjega mejnika) pa več dečkov. V praksi pa to pomeni, da ko vstopimo v razred, ki ga ne poznamo, ne moremo nikoli že vnaprej vedeti, katerega spola so najboljši oziroma najslabši bralci. Za tiste na sredini že tako ali tako vemo,

da so obeh spolov. S prikazom skupine, ki se odmika od naših pričakovanj (ali predsodkov?), kdo so boljši bralci, smo predstavili skupino otrok iz premožnejših domov, katerih starši menijo, da šola opravlja dobro delo pri poučevanju branja – in v tej skupini so bili dečki boljši bralci od deklic. Ti otroci niso zbrani v enem razredu ali eni šoli, ampak so razsejani po vsej Sloveniji (seveda je v določenih delih Slovenije veliko več premožnih družin kot v drugih). Na podlagi te skupine otrok ne moremo reči, da šole v resnici dečke obravnavajo drugače kot deklice, vendar nam mora rezultat dati vsaj misliti. Glede na to, da vemo, da so tudi med najboljšimi bralci dečki in da ti dečki ne potrebujejo posebnih ukrepov za spodbujanje branja ter da je na splošno tudi razlika v povprečnem bralnem dosežku deklic in dečkov majhna, lahko izpeljemo sklep, da posebni ukrepi, ki bi bili vezani na spol, niso smiselni.

“

Rada berem

pustolovske knjige in življenjepise. Berem iz navdušenosti – ko berem, prepotujem vse svet. Berem zvečer, poleti na morju, pa tudi na plaži. Nikoli ne berem s starejšimi, se pa s starši pogovarjam o prebranem – in včasih berem sestrici. Meni pa redko kdo kaj prebere.

Anabela, 12 let

”

VIRI IN LITERATURA

Doupona, M., Leskošek, B. (2011). Relationship between reading performance, music schooling and home background characteristics in Slovenia. Prispevek na konferenci. Berlin: European Educational Research Association.

Doupona, M., Wendt, H. (2015). Who takes advantage: when boys outperform girls in reading. Prispevek na konferenci. Budapest: European Educational Research Association.

Doupona Horvat, M. (2012). Bralna pismenost četrtošolcev v Sloveniji in po svetu. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Hooper, M. (2017). PIRLS 2016 International Results in Reading Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center. Dosegljivo na: <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/international-results/>.

Robinson, N. M., Noble, K. D. (1991). Social-emotional development and adjustment of gifted children. V: M. G. Wang, M. C. Reynolds, H. J. Walberg (ur.), Handbook of special education: Research and practice, Vol. 4 (str. 23-36). New York: Pergamon Press.

Steinmayr, R., Spinath, B. (2009). The Importance of Motivation as a Predictor of School Achievement. Learning and Individual Differences, 19, 80-90. Dosegljivo na: <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2008.05.004>.

Tannenbaum, A. J. (1983). Gifted Children: Psychological and Educational Perspectives. New York: Macmillan.